

Stanisław Kalinkowski, *Ἑλληνιστι εἰδέναι. Język grecki*. Podręcznik dla studentów teologii (Lingua Sacra; Warszawa: Verbinum 2012). Pp. 329. 65 PLN. ISBN 978-83-7192-451-4

KS. ANDRZEJ PIWOWAR

Instytut Nauk Biblijnych, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
adres: Aleje Racławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: andpiw@gazeta.pl

W ostatnim dziesięcioleciu można zaobserwować wyraźny wzrost zainteresowania studium Pisma Świętego w Polsce. Wyraża się on m.in. tym, że coraz więcej osób, z satysfakcją trzeba to podkreślić, również świeckich, bierze udział w różnego rodzaju spotkaniach, kursach, odczytach, konferencjach i seminariach biblijnych. Zainteresowanie to dotyczy nie tylko pogłębionej znajomości egzegezy Ksiąg Świętych czy ich teologii, lecz także języków, w których Pismo Święte powstało. Być może spowodowane jest to m.in. ukazaniem się w ostatnim czasie kilku podręczników do nauki języków biblijnych, a zwłaszcza do studium języka greckiego.

Jako pierwszy w serii tych publikacji (kolejność nie jest chronologiczna) należy wymienić podręcznik *Ἡ κοινὴ διάλεκτος. Język grecki Nowego Testamentu*. Podręcznik autorstwa ks. dra hab. Krzysztofa Bardskiego, który doczekał się już trzech wydań (wyd. pierwsze 1999, wyd. trzecie zrewidowane i poprawione Warszawa 2005). Przeznaczony jest on zwłaszcza dla studentów seminariów duchownych. Materiał w nim zawarty obejmuje najważniejsze wiadomości gramatyczne (pominięte zostały jednak formy rzadko pojawiające się na kartach Nowego Testamentu). Sam autor tak określa cel swego opracowania: „Podręcznik ten bowiem jest przeznaczony dla tych, którzy chcieliby nauczyć się greckiego na tyle, by choć trochę móc obcować z oryginalnym tekstem Nowego Testamentu i nie zanudzić się na śmierć, wkuwając słówka i odmiany” (tamże, 3).

Trzeba także zwrócić uwagę na *Grekę Nowego Testamentu* ks. dra hab. Grzegorza Szamockiego (wyd. drugie poprawione i uzupełnione Pelplin 2004). Najlepiej to opracowanie charakteryzuje podtytuł *Intensywny kurs podstawowy*. We wstępie autor pisze, że jego podręcznik „jest w swoim szkielecie gruntownym przepracowaniem *Grecitas Neotestamentaria*” (tamże, 8) nieżyjącego już ks. dra Tadeusza Penara. Książka „przeznaczona jest również dla studentów teologii, może służyć każdemu, kto pragnie – pod

okiem nauczyciela lub samodzielnie – przeżyć przygodę wejścia w kontakt z oryginalnym językiem Nowego Testamentu” (tamże, 9). Podręcznik ks. Szamockiego obejmuje nie tylko morfologię języka greckiego (całość fleksji), lecz także elementy składni, które są niewątpliwie ważne dla zrozumienia przez studenta oryginalnego tekstu biblijnego, oraz preparacje do siedmiu tekstów NT, które są praktycznym zastosowaniem poznanych wcześniej treści teoretycznych.

Kolejną publikacją, która wpisuje się w serię podręczników do greki biblijnej, jest *Język grecki Nowego Testamentu cz. I* Jerzego Ostapczuka (Warszawa 2006). Niestety, ukazała się tylko pierwsza część tego podręcznika, który w sposób syntetyczny i zwięzły podaje wiadomości teoretyczne. W książce tej zawarte są także ćwiczenia (zdania lub ich części wzięte z tekstu NT), a całość zamknięta jest słowniczkiem grecko-polskim, który jest niezbędną pomocą w tłumaczeniu tekstów używanych w ćwiczeniach. Nie można pominąć także *Wprowadzenia do języka greckiego Nowego Testamentu* autorstwa o. dra Wiesława Jonczyka (Kraków 2010). Na stronie internetowej Wydawnictwa WAM publikacja ta jest scharakteryzowana w następujący sposób: „Książka jest podręcznikiem wprowadzającym do języka greckiego Nowego Testamentu i jest usystematyzowanym wykładem połączonym z poznawaniem gramatyki i słownictwa Nowego Testamentu. Jest to intensywny kurs językowy dla teologów i nie tylko. Książka jest dobrym uzupełnieniem dostępnej literatury z tej dziedziny” (http://ebook.wydawnictwowam.pl/tyt,59222,WPROWADZENIE_DO_JEZYKA_GRECKIEGO_NOWEGO_TESTAMENTU.htm).

W 2010 r. w serii Biblioteka „Verbum Vitae” ukazała się także *Greka Nowego Testamentu. Gramatyka*, autorstwa ks. dra Andrzeja Piwowara (Kielce 2010). Jest to podręcznik dla doktorantów Instytutu Nauk Biblijnych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. „Autor, przygotowując podręcznik, oparł się na znakomitym dziele amerykańskiego jezuita ojca Jamesa Swetnama, *Il greco del Nuovo Testamento*” (tamże, 6). Opracowanie ks. Piwowara zawiera całość morfologii greki nowotestamentalnej oraz elementy składni, które, zdaniem autora, są konieczne do właściwego tłumaczenia zawartych w podręczniku ćwiczeń.

Omawiając podręczniki do greki biblijnej, nie można pominąć nieco starszego, ale świetnego, bardzo rzetelnie przygotowanego i zawierającego również cenne informacje odnoszące się do LXX podręcznika o. Józefa Rosłona OFMConv pod tytułem *Gramatyka języka greckiego* (Warszawa 1990). Niestety, opracowanie to zawiera jedynie wiadomości teoretyczne, brak w nim ćwiczeń, co stanowi poważne ograniczenie tego opracowania.

Stanisław Kalinkowski, *Ἑλληνιστὶ εἰδέναι. Język grecki*

Do tej bogatej, pokrótce omówionej powyżej listy podręczników do greki nowotestamentalnej dołączył podręcznik dra Stanisława Kalinkowskiego pt. *Ἑλληνιστὶ εἰδέναι. Język grecki. Podręcznik dla studentów teologii* wydany w serii *Lingua Sacra* w Warszawie w 2012 r. przez Wydawnictwo Verbinum. Autor, dr Stanisław Kalinkowski, jest doktorem filologii klasycznej, wykładowcą języków klasycznych w Instytucie Nauk Historycznych UKSW oraz w Wyższym Metropolitalnym Seminarium Duchownym w Warszawie. W swoim bogatym dorobku naukowym ma wiele książek i artykułów o starożytności, dokonał tłumaczeń wielu dzieł starożytnych pisarzy chrześcijańskich (m.in. Orygenes, Filona Aleksandryjskiego, Tertuliana i in.). Jest także współautorem podręcznika języka łacińskiego dla studentów prawa (*Iure et Legibus. Język łaciński dla studentów prawa*). Te krótkie informacje na temat autora *Ἑλληνιστὶ εἰδέναι* wskazują, że jest on świetnym znawcą języka greckiego oraz posiada duże doświadczenie dydaktyczne w uczeniu języków starożytnych (greki i łaciny).

Opracowany przez dra Kalinkowskiego podręcznik „przeznaczony jest dla studentów teologii i alumnów seminariów duchownych” i „ma przygotować czytelnika do samodzielnej lektury Nowego Testamentu, informuje jednak również o klasycznym języku attyckim, a także podaje podstawowe wiadomości z historii języka greckiego” (tamże, 8). Składa się on z 29 lekcji i 3 aneksów (pierwszy zawiera modlitwy w języku greckim, drugi – zestawienie przyimków, trzeci zaś – opracowany przez ks. Krzysztofa Siwka indeks analityczny). Całość zamknięta jest słowniczkiem grecko-polskim, obejmującym wykaz słów używanych we wcześniejszych częściach książki (poszczególne lekcje) a które zostały powtórzone na końcu, aby ułatwić studentom tłumaczenie zaproponowanych przez autorów (ćwiczenia opracował wspomniany wcześniej ks. Krzysztof Siwek) tekstów. Umieszczenie na końcu książki słowniczka zawierającego wszystkie słowa greckie, które pojawiły się we wcześniejszych lekcjach jest bardzo dobrym pomysłem. Należy jednak zaznaczyć, że zawiera on jedynie podstawowe znaczenia słów greckich i nie podaje akomodacji syntaktycznej (tzn. jakim przypadkiem rządzi czasownik), co może powodować, przynajmniej niekiedy, trudności w tłumaczeniu tekstu greckiego. W przypadku rzeczowników I i II deklinacji nie zostały podane końcówki genetiwu (w III deklinacji zostały one podane), co może stanowić pewną trudność dla korzystających ze słowniczka, zwłaszcza osób, które dopiero zaczynają naukę greki. W przypadku przymiotników I kategorii został podany jedynie N. sing. masc., zaś w przypadku przymiotników II kategorii podane są już nominatywy liczby pojedynczej wszystkich trzech rodzajów. Podobnie jak w przypadku rzeczowników brak genetiwu może stwarzać wiele trudności studentom korzystającym ze słowniczka.

Struktura każdej z 29 lekcji jest identyczna. Na początku podane są wiadomości gramatyczne, które w głównej mierze zawierają paradygmaty odmian poszczególnych części mowy. Należy podkreślić, że materiał zawarty w podręczniku obejmuje całość morfologii greki biblijnej, dlatego jest on bardzo cennym opracowaniem. W części poświęconej gramatyce wiadomości teoretyczne mogły zostać nieco szerzej ujęte. Brakuje, moim zdaniem, szerszego opisu zastosowania i użycia czasów, trybów i form bezosobowych czasownika w języku greckim. Nie oznacza to, że w podręczniku tych informacji nie ma, ale mogły one zostać przedstawione obszerniej. Taki sposób opracowania materiału (skoncentrowanie się przede wszystkim na podaniu paradygmatów odmian) spowodował, że publikacja dra Kalinkowskiego jest raczej dobrym repetytorium (służy do powtórzenia i przypomnienia wiadomości) niż podręcznikiem. Np. na s. 15 zostaje wprowadzony *Indicativus praesentis activi* i *Imperativus praesentis activi* bez żadnego omówienia użycia czasu teraźniejszego tych trybów, zwłaszcza trybu rozkazującego, w języku greckim. Zostały przedstawione jedynie paradygmaty odmian tych form. W § 3 rodzajnik został omówiony dość pobieżnie i zdawkowo. Zdania: „W języku greckim rzeczowniki występują z rodzajnikami” (s. 18) czy „W języku greckim rzeczownik poprzedzany jest rodzajnikiem” (tamże) mogą wprowadzać w błąd studenta, ponieważ nie wszystkie rzeczowniki są poprzedzone rodzajnikiem (zwłaszcza w grece biblijnej). „Z historii języka” na s. 58 *indicativus aoristi I medii* znajduje się na niewłaściwym miejscu, ponieważ nie odnosi się do form bezpośrednio omawianych. Na s. 60 (§ 28) zostały wprowadzone participia bez żadnego omówienia ich użycia (w § 34 został omówiony jedynie *genetivus absolutus*) i określa się je jako „zwrotne” zamiast medialne. W lekcji 21. (§ 75) autor mógł podkreślić, że w liczbie mnogiej *indicativus praesentis activi* i w całej odmianie *indicativus praesentis medii et passivi* czasowników I klasy II koniugacji zmianie ulega długość ostatniej samogłoski tematycznej. Jest to widoczne w paradygmatach przedstawionych w tabelach, ale mogło to zostać powtórzone w sposób opisowy. Wyjaśnienie urzeczownikowionego ACI, które znajduje się na s. 167, powinno być podane wcześniej, w ten sposób autor ćwiczeń nie musiałby wyjaśniać tej struktury składniowej na s. 162.

Drugą częścią każdej lekcji jest lektura, która złożona jest ze zdań zaczerpniętych z Pisma Świętego. Wersety z Biblii wykorzystane w ćwiczeniach są dobrane w ten sposób, że odpowiadają poziomowi znajomości gramatyki, tzn. nie zawierają form, których student by nie znał. Jest to ważny aspekt omawianego podręcznika, ponieważ dużą trudnością w przygotowaniu tego typu publikacji jest odpowiedni dobór tekstów do tłumaczenia. Kolejnym faktem godnym podkreślenia jest również objętość tej części każdej z lekcji.

Stanisław Kalinkowski, *Ἑλληνιστὶ εἰδέναι. Język grecki*

Zawiera ona bowiem od kilku (w pierwszych lekcjach) do kilkudziesięciu (w końcowych jednostkach dydaktycznych) zdań. Każda jednostka zawiera również słowniczek, o którym była mowa wcześniej, oraz ćwiczenia złożone z części tekstu Ewangelii według św. Marka. Po tekście następują uwagi wyjaśniające trudniejsze formy i podające znaczenie niektórych występujących w proponowanym fragmencie słów greckich. Ćwiczenia kończą się zadaniem polegającym na dokonaniu analizy podanych form. Podręcznik nie zawiera klucza do ćwiczeń ani nie podaje tłumaczenia na język polski zdań zawartych w lekturze. Jest to zrozumiałe z punktu widzenia uczącego języka, ponieważ zmusza studenta do pracy z tekstem i zmagania się z proponowanym tłumaczeniem i ćwiczeniami (odbiera mu możliwość „pójścia na skróty”, tzn. sięgnięcia bezpośrednio do klucza z odpowiedziami i tłumaczeniem). Trzeba jednak przyznać, że podanie w tekście lektury sigli biblijnych tekstu z Mk i tak ułatwia uczącemu się tłumaczenie poszczególnych tekstów. Lektura i ćwiczenia są wielkim bogactwem podręcznika autorstwa dra Kalinkowskiego.

W każdej lekcji, obok omówionych powyżej ich głównych modułów, występują także mniejsze części ubogacające treść i wiedzę studenta. Należą do nich: „Z historii języka” (wyjaśnienie ostatecznej formy przez pokazanie zmian, które dokonały się w jej tworzeniu), „Kojne” (wskazuje specyficzne cechy tej formy języka greckiego) oraz „Kącik klasyczny”, zawierający przysłowia lub powiedzenia autorów klasycznych. Ta ostatnia część jest interesująca z punktu widzenia znajomości literatury i kultury greckiej, ponieważ poszerza wiedzę uczącego się języka greckiego. Świadczy także o wielkim zamiłowaniu autora podręcznika do greki klasycznej i jego znajomości starożytnej kultury greckiej. Jednak z punktu widzenia studenta teologii, który jest zainteresowany bardziej Biblią i pismami Ojców Kościoła, jest chyba niepotrzebnym rozszerzeniem materiału, zwłaszcza że ilość podanych do tłumaczenia tekstów biblijnych i proponowanych ćwiczeń jest duża i zabierze studentowi wiele czasu.

Struktura lekcji jest logiczna i przejrzysta, jednak ilość materiału zgromadzonego w każdej z nich jest zbyt duża. Jeśli weźmie się pod uwagę, że jednostka lekcyjna trwa 45 minut, czas ten jest niewystarczający na przekazanie nowego materiału teoretycznego i omówienie tłumaczenia tekstów podanych w lekturze i ćwiczeniach. Dostrzec można także dysproporcje w objętości lekcji, np. lekcje 5, 6, 14 czy 20 zawierają bardzo dużo nowego materiału, natomiast ostatnie lekcje (27-29) są bardzo krótkie, tzn. zawierają niewiele nowych wiadomości.

Wartościowy jest aneks 2. poświęcony przyimkom. Syntetycznie prezentuje i porządkuje wiedzę studenta na temat tej części zdania. Również aneks 3.

(„Indeks analityczny”), opracowany przez ks. Krzysztofa Siwka, jest bardzo użyteczny w szybkim wyszukiwaniu odpowiedniego zagadnienia omówionego w podręczniku, bez potrzeby dokładnego przeglądania spisu treści.

Należy podkreślić wielką staranność autora i wydawnictwa Verbinum w przygotowaniu szaty graficznej podręcznika. Jest ona przejrzysta i bardzo czytelna. W tekście spotykamy niewielką (jak na objętość opracowania) liczbę błędów literowych, np. przydech w N sing. masc. zaimka względnego (§ 11), akcent zamiast przydechu w słowie „wyspa” (§ 4), przydech w pierwszym słowie cytatu z J 19,10 (s. 62) czy dwukrotne powtórzenie słowa „jest” w drugim akapicie § 69.

Podsumowując, trzeba stwierdzić, że podręcznik do nauki języka greckiego dra Stanisława Kalinkowskiego jest bardzo dobrym, rzetelnym i całościowym opracowaniem gramatyki greckiej. Z powodu sposobu opracowania treści teoretycznych jest to podręcznik przeznaczony do pracy z lektorem, a nie samodzielnej nauki języka greckiego. Bardzo ważnym aspektem tej publikacji są ćwiczenia. Należy podkreślić i to, że zawiera ona dużą liczbę tekstów do tłumaczenia oraz zadań do wykonania przez studenta. Większość lekcji jednak nie jest dostosowana do czasu jednostki wykładowej (45 minut), co może powodować duże trudności w realizacji materiału w nim zawartego. Mimo tych krytycznych uwag trzeba podkreślić wielkie znaczenie i wysoką jakość opracowania dra Kalinkowskiego.